

LA IMMIGRACIÓ FRANCESA AL BAIX LLOBREGAT: SEGLES XVI I XVII

XABIER GUAL I REMÍREZ
CARLES MILLÀS I CASTELLVÍ
Historiadors

Presentació i metodologia

Heus aquí un treball d'abast comarcal sobre la presència francesa al Baix Llobregat en època dels Àustria, des de 1563 –obligatorietat manifesta d'enregistrar les actes d'esposalles pel concili de Trento– fins a 1700 –any de la defunció de Carles II. A partir de l'anàlisi i el buidatge dels llibres de noces de les parròquies s'han pogut quantificar i recollir estadísticament les dades de la immigració ultrapirinenca. Es presenten, mitjançant aquests resultats, el percentatge de marits francesos, respecte al total de casaments enregistrats; la tipologia dels matrimonis; la procedència dels cònjuges, i la seva activitat sociolaboral. Les parròquies que disposen d'aquest fons documental al Baix Llobregat són:

Abrera (1602-1699), Begues (1574-1699), Cervelló (1657-1699), Corbera (1567-1699), Martorell (1648-1663 i 1673-1699), Olesa (1600-1699), el Papiol (1565-1699), Sant Andreu (1566-1699), Sant Boi (1567-1699), Sant Climent (1607-1699), Sant Feliu (1583-1699), Sant Just (1580-1699), Santa Coloma (1568-1699) i Torrelles (1566-1699).

A partir de les actes de matrimoni, s'obté una visió general del tema, encara que no completa, ja que, d'una banda, els cònjuges casats al regne de França, així com els solters i les solteres, no estan consignats en aquesta documentació. D'altra banda, la presència de població francesa es pot constatar en altres fonts: eclesiàstiques (expedients diocesans, llibretes de compliment pasqual, visites pastorals, llibres de confraries, natalicis i obituaris), notarials (testaments, actes notarials i capítols matrimonials), municipals i generals (matrícules de francesos, registre de malalts de l'Hospital de la Santa Creu, acords plenaris, cartes de franqueses, provisions de càrrecs i altres). I, ultra això, sembla versemblant pensar que els rectors podrien ocultar la procedència dels immigrants en un context de conjuntura crítica d'animadversió, tant política com social, envers els forasters. És possible, doncs, que no hi siguin representats tots els francesos que immi-

graren; però sembla evident pensar que els novinguts enregistrats en els llibres de casaments arrelaren plenament a la nostra comarca i contribuïren al creixement de la població.

El present estudi pretén comprovar si el degoteig de persones de l'altra banda dels Pirineus tingué un paper tan cabdal per a la demografia i l'economia del Baix Llobregat com el que han assignat els clàssics treballs de Jordi Nadal i Emili Giralt, per al conjunt de Catalunya i per al Maresme,¹ d'una banda, i de Jaume Codina, per al cas concret del delta del Llobregat, de l'altra;² o si bé aquest flux migratori no fou tan generalitzat arreu del Principat ni resultà tan colpidor, tal com s'extreu dels estudis més recents de Carles Millàs, per al Papiol;³ de Valentí Gual, per a la Conca de Barberà,⁴ i de Jaume Dantí, per al conjunt dels Països Catalans.⁵

En l'aspecte metodològic, s'ha emprat un model híbrid entre el mètode dels recomptes anònims i el sistema francès, amb modificacions i aportacions pròpies. En primer lloc, s'ha procedit a la quantificació del total de noces enregistrades –parròquia per parròquia–, alhora que s'ha elaborat una base de dades amb tots els casaments que tenien cònjuges de naturalitat francesa. D'aquestes núpcies s'han consignat els noms dels contraents, l'estat civil, el lloc de procedència,⁶ l'ofici del nuvi i la data de la cerimònia. Amb posterioritat, s'han revisat els noms i cognoms dels estrangers per detectar les dobles, triples i, fins i tot, quàdruples anotacions. En aquest sentit, cal dir que s'ha considerat francès o francesa tot contraent que ha aparegut en la partida com a tal i, a més, els fills o filles dels francesos que no s'havien comptat anteriorment. Quant a l'estat civil del cònjuge, en els casos que no s'anotava aquesta informació, s'ha pres el determini de considerar-los fadrins o donzelles. Respecte a la procedència, s'ha fet necessari localitzar el bisbat d'origen d'alguns novinguts a partir de la consulta toponímica de la parròquia francesa d'on provenien. En alguns casos, fins i tot, ha calgut fer una interpretació personal de la grafia dels bisbats i dels noms de lloc que apareixen.

Dossier

Els francesos en els llibres de matrimonis del Baix Llobregat

Quantificació i periodificació de les arribades

L'allau d'immigrants que arribaren al Baix Llobregat al llarg de l'època dels Àustria apareix reflectida en els llibres de nocces des de mitjan segle XVI. S'han documentat, entre 1565 i 1699 –i per a les parròquies abans esmentades–, un total de 6.253 partides de matrimoni, de les quals 686 tenen presència francesa (cosa que equival aproximadament a un 11% del total). Aquests casaments corresponen a 725 contraents de l'altra banda dels Pirineus, atès que en 39 ocasions sengles cònjuges eren de nació francesa. Amb tot, cal no obviar que es disposa d'uns recomptes parcials i que aquesta presència estrangera podria ser més important.

A partir de la taula I –Presència francesa a les nocces del Baix Llobregat per decennis (1565-1699)–, s'observa el període d'arribada dels 725 immigrants. És significatiu observar que, per sexes, els 664 homes representen el 92% dels immigrants, mentre que a les 61 dones els correspon un escàs 8% del total. D'altra banda, el conjunt de cònjuges masculins d'origen francès que es casaren al Baix Llobregat s'acosta a l'11% del total d'homes, concretament un 10,7% per a tot el període.

Per decennis, si es relacionen les dades de què es disposa sobre els nuvis francesos respecte al total de matrimonis, destaca la forta aportació d'immigrants en les dècades 1580-1589 (41 cònjuges masculins d'un total de 190 nuvis –un 22%–) i 1610-1619 (amb un màxim de 95 marits francesos d'un total de 474 –un 20%–). Cal esmentar també el tant per cent que s'obté en els decennis 1570-1579 i 1600-1609, a l'entorn del 18%. Per contra, els últims decennis del segle XVII enregistren, quantitativament, els valors més baixos de la sèrie: 16 marits estrangers de 823 consorts masculins en el període 1690-1699 (un minso 2%) i 20 nuvis ultrapirinencs de 554 cònjuges, en 1680-1689 (sense arribar al 4%). Per al període 1565-1569, però comptant solament amb les dades incompletes de quatre poblacions –Corbera, el Papiol, Sant Boi i Torrelles–, s'obté el percentatge més alt de presència francesa, superior al 23% (6 francesos de 26 nocces).

Globalment, es reitera que els 664 nuvis francesos que es casaren a la comarca, entre 1565 i 1699, representen un 11% del total de cònjuges masculins; no obstant això, cal matisar que si s'analitzen les dades per períodes cronològics, s'obtenen xifres proporcional-

ment més altes, i més en consonància, probablement, amb els resultats que alguns treballs d'investigació han recollit en altres localitats o zones. Així, s'observa que, entre 1565 i 1639, la presència de marits francesos al Baix Llobregat puja fins al 16%, mentre que si s'analitza el període 1570-1619, les dades s'apropen al 20%. Per parròquies, destaquen els resultats que s'obtenen a Sant Climent-Viladecans, un 29,2% de casaments amb marit d'origen francès –entre 1607 i 1619–, xifra que s'eleva a un 31,6% per al decenni 1610-1619; Sant Boi, que entre 1570 i 1619 obté un 27,3% de francesos, augmentat al 30,1% per a la segona dècada del segle xvii; Sant Feliu, amb un 23,6% per al període 1580-1619, i que esdevé un 33,3% en els decennis 1580-1589 i 1600-1609, i Olesa, amb un 18,1% entre 1600 i 1620 –cal destacar que es tracta de les quatre parròquies més poblades d'aquest estudi. Per contra, en les últimes dècades del segle XVII (1660-1699), arran del Tractat dels Pirineus, només es casen a tota la comarca 92 homes de nació francesa, corresponents a un escàs 3,85% del total. S'evidencia, doncs, una màxima concentració d'ultrapirinencs entre les dues últimes dècades del segle XVI i les dues primeres del XVII, mentre que a partir de 1660 l'aportació estrangera fou poc més que simbòlica.

La distribució geogràfica dels marits francesos que es casen al Baix Llobregat es pot observar a la taula II –Nocces enregistrades a les parròquies del Baix Llobregat (1565-1699). D'una banda es disposa del total de matrimonis que tingueren lloc en els diferents nuclis de població arreu de la comarca –per decennis i per al període estudiat–; d'altra banda es constata el nombre de cònjuges masculins estrangers amb els percentatges que representen respecte al total de cada localitat. A retenir els 216 nuvis francesos que es casen a Sant Boi entre 1565 i 1699, ja que els corresponen un 17,5% del total de matrimonis –l'aportació més alta de la comarca, potser perquè és una de les parròquies més grans i que, àdhuc, està situada a la fèrtil zona dèltica, la qual cosa pressuposa, probablement, l'existència d'una major diversitat professional i un dinamisme econòmic més notori–; així mateix, són significatius els 72 francesos de Sant Climent-Viladecans (que representen un 12%, entre 1607 i 1699) i els 24 de Torrelles, els 39 de Sant Andreu i els 28 de Sant Just (tots ells a l'entorn d'un 11% del total de cada parròquia, entre 1565 i 1699). Per contra, Begues esdevé la parròquia amb menys immigració, 13 nuvis d'origen francès entre 1575 i 1699, representant un exigu 4,1% del total de nocces; també és minsa l'aportació d'immigrants a Santa Coloma de Cervelló (5,9%). Ambdues

parròquies, però, tenen en comú la seva escassa població i una situació orogràfica adversa.

Per aprofundir en l'evolució dels matrimonis al llarg del període estudiat (1570-1699), s'ha calculat el número índex decennal, a partir de la mitjana de cada dècada, aplicant com a base 100 la mitjana del conjunt de totes les noces. En el gràfic I –Evolució per decennis de les noces al Baix Llobregat (1570-1699) en número índex. 100=mitjana període (totals i amb marit francès)–, es pot observar quina és la tendència que marquen tant els casaments en general com els enllaços que presenten el nuvi d'origen gavatx, en particular. En sentit general, els matrimonis mostren un constant tram alcista, que es dona entre 1580 i 1659, malgrat la lleugera inflexió dels anys vint. En el decenni 1660-1669, la comarca pateix una estagnació i es produeix una davallada important en el nombre de casaments, a causa, segurament, de l'impacte que provoca sobre la població baixllobregatina la conjuntura crítica de la guerra dels Segadors, la pesta i la fam. A partir de 1670-1679 es recupera la tendència a l'alça, per assolir els nivells màxims en el darrer decenni de la sèrie –1690-1699. Per als casaments amb marit d'origen francès s'observa una ràpida i intensa tendència a l'alça –entre 1580 i 1619– que s'estroneja bruscament entre 1620 i 1639. La dècada 1640-1649 suposa una lleugera revifada que queda definitivament tallada a partir de 1650, moment en què la tendència cau, primer bruscament –1650-1669– i després suaument, fins al final del període. Aquesta aguda davallada del corrent migratori podria atribuir-se a una millora social i econòmica del país d'origen, coincidint amb l'augment demogràfic sota el regnat de Lluís XIV, i per les conseqüències que portà el Tractat dels Pirineus, malgrat que les fèrtils terres del Baix Llobregat restaven mig des poblades.

Per al Baix Llobregat, Ferran Balanza,⁷ analitzant el Llibre I de Matrimonis (1599-1648) de Martorell –no disponible a l'arxiu parroquial–, comptabilitza 61 matrimonis de francesos respecte a les 214 noces enregistrades –un 28,5% del total de casaments–, entre 1599 i 1624, malgrat els buits documentals existents. Rosa M. Bondia i Concepció Solans⁸ detecten a Begues, entre 1584 i 1645, 7 francesos. Iván Fernández⁹ documenta a Corbera, entre 1582 i 1700, un 10,5% d'esposori amb presència occitana, destacant que de 1632 a 1656 el percentatge és del 18,2%. Elvira Lacarta i Ricard Salcedo,¹⁰ a Olesa, entre 1599 i 1699, comptabilitzen 121 contraents d'origen francès d'un total de 1.222 noces. Joan F. Lladó,¹¹ a Sant Andreu,

observa que un 19,27% dels enllaços celebrats entre 1566 i 1636 tenien presència francesa. Raimon Masdéu,¹² en el seu estudi de Sant Just, aconsegueix entre 1580 i 1700 un 10% d'immigrants ultrapirinenes d'ambdós sexes respecte al total de cònjuges. Carles Millàs¹³ afirma que el 6,71% dels matrimonis realitzats al Papiol entre 1565 i 1700 tenen presència francesa. Francesc Oliveras¹⁴ documenta a Sant Boi, entre 1625 i 1660, 74 marits d'origen occità, xifra que suposa el 37% dels cònjuges masculins.

Per a tot Catalunya, dades extrapolades per Jordi Nadal i Emili Giralt¹⁵ a partir de l'anàlisi de les parròquies de Sant Just i Pastor de Barcelona, Creixell, Palamós, Cassà de la Selva i Vilafranca del Penedès, la proporció de francesos establerts al Principat entre 1570 i 1620 oscil·lava entre el 10 i el 20% del total de nuvis masculins –percentatge, aquest últim, obtingut per a aquesta cronologia al Baix Llobregat–, però afegien que el nombre de marits d'aquesta procedència fou molt més baix de l'any 1641 en endavant: un 7% a Sant Joan de Lleida entre 1641 i 1720; el mateix valor a Sant Just i Pastor de Barcelona de 1641 a 1718; un 2,8% a Vilafranca del Penedès des de 1654 fins a 1720; un 1,9% a Cassà de la Selva i a Palamós entre 1641 i 1717, i del 0,6% a Creixell de 1642 a 1720 –mentre que per al Baix Llobregat, entre 1640 i 1699, el percentatge de marits francesos no superava el 6,5%. El mateix Jordi Nadal,¹⁶ afegint les parròquies de Santa Maria de Mataró i Llaveneres, obtindria entre 1575 i 1700 un percentatge del 8,6% de marits francesos. En períodes fracturats, per a 1575-1626 observa un 16,6% de cònjuges immigrants, mentre que entre 1626 i 1700 el percentatge davalla fins al 5,6.¹⁷

Fora del Principat, José A. Salas,¹⁸ en la població aragonesa de Barbastro entre 1571 i 1700, aconsegueix un percentatge de marits francesos de l'ordre del 7,5%, i a Quinto de Ebro, de 1581 a 1700, del 4,44%; i, d'altra banda, assenyalà que la major concentració en les arribades fou entre 1611 i 1640 per a la primera població i en el primer decenni (1581-1590) per a la segona. Aquest mateix historiador en un altre article¹⁹ sosté que la immigració masculina francesa a Saragossa a principis del segle XVIII representa un 3% dels matrimonis celebrats a les parròquies de San Pablo, San Miguel i San Gil.

V. Casanova i d'altres,²⁰ per a Bellreguard (la Safor), enregistren només un 0,7% de francesos entre 1624 i 1699.

Francisco Sánchez-Montes,²¹ en el seu estudi de setze parròquies de Granada, al llarg del segle XVII comptabilitza només 167 immigrants procedents del regne de França –un escàs 0,3%. En canvi, per a la mateixa ciutat, entre 1665 i 1700 i amb quatre parròquies, José M. Rabasco²² localitza un total de 96 cònjuges masculins francesos, però sense presentar cap percentatge respecte al total de noces del període. Aquestes dades posen de manifest que la immigració ultrapirinenca a Granada fou més intensa en la segona meitat del segle XVII, a diferència del que acostuma a passar al Principat.

Si, d'altra banda, s'observen els resultats d'altres fonts documentals, hom pot destacar els treballs que ha desenvolupat Jaume Codina.²³ La utilització dels expedients diocesans, els capítols matrimonials, les llibretes de compliment pasqual i els registres de malalts de l'antic Hospital de la Santa Creu de Barcelona han permès a Codina comptabilitzar per a la zona del Delta, per exemple, 637 nuvis francesos entre 1601 i 1723; 314 homes i 11 dones enregistrats a l'Hospital entre 1566 i 1604, o l'altíssima presència –segons les llibretes de compliment pasqual– de francesos a Sant Boi l'any 1601: un 44,2% de la població adulta total. Uns resultats que mostren el fort impacte de la immigració francesa a la zona del delta. Aquestes dades, encara que superiors als resultats obtinguts en la nostra recerca, demostren el fort impacte de la immigració francesa a les ubèrrimes terres litorals del delta del Llobregat.

La presència francesa en el matrimoni

Respecte a l'estat civil dels contraents francesos, gràfic II –Tipologia dels matrimonis amb presència francesa– s'observa una important quantitat d'enllaços entre fadrins i donzelles, 489, que representen un 67% del total, mentre que esdevé també important el nombre de núpcies que es produeix entre nuvi francès solter i vídua, 185 casos, el 25% de totes les noces. Per contra, els enllaços entre vidu i vídua i entre vidu i donzella són escassos, representant un 4% i un 3% del total, respectivament.

Segons l'origen dels contraents, en un 91% dels casaments el nuvi és natural de França i la núvia és catalana, mentre que en 22 ocasions (un 3%) és la núvia qui procedeix del país veí i el marit és català. Les noces en què ambdós cònjuges són francesos són 39, un 6% del total. Aquestes dades demostren el caire bàsicament masculí de la immigració francesa, si més

no, quant als cònjuges que es casaven al Baix Llobregat.

Jaume Codina,²⁴ per a les poblacions de Sant Boi, Gavà, l'Hospitalet, el Prat, Viladecans, Castelldefels, Cornellà i Sants, ha comptabilitzat, de 1446 a 1723, un total de 936 matrimonis amb presència gal·la: un 66,7% correspon a noces entre un francès i una catalana; un 31,8% són d'ambdós cònjuges ultrapirinencs, i un 1,4% de català amb francesa.

El bisbat de procedència

L'estudi del bisbat d'origen ha permès, després d'un acurat treball de localització, trobar el punt de partença dels immigrants francesos que arribaren al Baix Llobregat. Val a dir que els rectors de les diferents poblacions de la comarca només consignen la parròquia o el bisbat de procedència en 411 partides, el 56% del total. En la resta de partides, 314, solament s'anota l'expressió francès, estranger o natural del regne de França. Els francesos eren originaris, majoritàriament, dels bisbats situats a la zona pirinenca, representant un 62% dels contraents enregistrats. Destaquen els bisbats de Comenge –que aporta 149 immigrants, corresponent a un 36%–, Rius i Coserans –amb 27 anotacions cadascun–, Pàmies –18– i Elna –16. Del Llenguadoc i la conca de la Garona, un 23% dels registrats, predominen els d'Auiss –28–, els d'Agen –17– i els de Lombers –16. Quant als procedents de les Terres Altes i Massissos, al voltant d'un 10%, es pot destacar la diòcesi de Càors –amb 20 casos. D'altres indrets de la geografia francesa, s'aportava un 5% d'immigrants.

La dedicació professional

Respecte a l'ocupació dels nouvinguts, s'observa que, de les 486 partides consignades amb l'ofici o ocupació dels immigrants, un 61,5% correspon a població pagesa o, si més no, a treballadors del camp, amb un total de 297 anotacions, que apareixen amb els epígrafs de pagès, agricolae, hortolà o camperol. També és significatiu el registre de mossos, treballador o jornalero, amb un 12,5% –representant 61 francesos–, encara que no s'especifica el tipus d'activitat a la qual es dedicaven. El que s'intueix, mitjançant l'observació d'aquestes últimes partides, és la humilitat d'aquests mossos, ja que la seva anotació dins els llibres de matrimonis és bastant més breu i sintètica que altres cerimònies enregistrades. De menys quantitat, encara que no menys importants, són els oficis de teixidor (de lli o de

llana) -23 casos-, mestre de cases -22-, serrador -14- o ferrer -11 anotacions.

L'estructura de la població, segons la seva activitat econòmica, constata la imatge de l'immigrant francès com a pagès del camp català, ja que les tres quartes parts d'aquest contingent correspon al sector primari -un 75,2% del total dels oficis consignats. La població ocupada en el sector secundari abraça un 14,2%, mentre que el sector serveis -comerç, construcció i transports- només és representat per un 10,6% dels francesos que arriben al Baix Llobregat en els segles XVI i XVII. Aquestes últimes dades confirmen també l'existència d'un tipus d'immigració força més qualificada, amb una gran diversitat d'oficis dins la menestralia.

A tall de conclusió

Les fèrtils terres del Baix Llobregat esdevingueren un excel·lent reclam per a aquells immigrants que arribaren de l'altra banda dels Pirineus al llarg dels segles xvi i xvii. En efecte, la presència francesa a la nostra comarca va resultar molt significativa, especialment entre 1565 i 1620, moment en què s'assoleix un percentatge de marits francesos molt proper al 19% del total de cònjuges masculins. Per al conjunt del període estudiat (1565-1699), aquesta taxa es redueix gairebé a la meitat (10,7%), ja que a partir de la segona meitat del segle XVII, l'onada immigratòria davallà brusquement fins al final de la centúria. Per períodes, es diferencien tres grans fases: 1570-1619, quan l'arribada d'immigrants fou constant i progressiva; 1620-1659, moment en què el contingent ultrapirinenc disminuí substancialment -passant d'un 18,8% a un 12,1%- , malgrat una lleugera revifada, en plena conjuntura bèl·lica, que s'esdevé en el període 1640-1649, i 1660-1699, fase de constant disminució de la representació francesa a la comarca, amb un reduït 3,8% de marits immigrants. Aquesta periodificació coincideix plenament amb el ritme cronològic de la migració que proposaren Jordi Nadal i Emili Giralt per a la immigració francesa a Catalunya.²⁵ Tot i això, els resultats que obté Jordi Nadal per a set parròquies diferents (extrapolant les dades a tot Catalunya) -16,6% en el període 1575-1626 i 8,6 entre 1575 i 1700-,²⁶ són inferiors als que s'aconsegueixen per al Baix Llobregat

Quant a la distribució geogràfica dels immigrants a la comarca, s'ha pogut detectar una major presència d'aquesta població nouvinguda a les parròquies més grans:²⁷ Sant Boi, Olesa, Martorell, Sant Climent-Viladecans i Sant Feliu -superant el 12% del total de noces per al període 1565-1699 i per sobre del

24% entre 1570 i 1619. Per als pobles mitjans: Cervelló-Vallirana, Corbera, Sant Just, Papiol i Sant Andreu, la presència ultrapirinenca és menor -per sota del 9% entre 1565 i 1699 i a l'entorn del 13% de 1570 a 1619. Mentre que per als pobles petits: Abrera, Begues, Santa Coloma i Torrelles, la immigració és encara més escassa -un 7% entre 1565 i 1699 i un 8,4% des de 1600 fins a 1619. Una altra consideració a tenir present és que els percentatges més alts d'immigrants francesos es localitzen sobretot a les zones litorals i més properes a Barcelona (Sant Just, Sant Feliu, Sant Boi i Sant Climent-Viladecans). Al mateix temps, reben un important volum migratori aquelles parròquies on es desenvolupà una activitat econòmica diversificada -agrícola, manufacturera i comercial- i en les quals s'oferia una diversitat professional i un dinamisme econòmic més significatiu (Olesa, Martorell i Sant Boi).

Pel que fa a la tipologia de noces i origen dels contraents, es palesa un important nombre de casaments entre vídues catalanes i fadrins francesos, una quarta part del total; mentre que els enllaços entre fadrí i donzella assoliren un 67%; d'altra banda, només un escàs 6% del total representa les unions entre francès i francesa.

Respecte a la procedència, es constata que, majoritàriament, eren originaris de bisbats pirinencs i limítrofs a la Corona d'Aragó -el 62% del total- destacant Comenge, amb un 32% dels consignats.

Resulta significatiu, per acabar, destacar l'important nombre d'immigrants enregistrats com a pagesos, hortolans, bracers, mossos o jornalers (un 75% dels oficis enregistrats, amb la qual cosa es demostra la condició majoritària de treballadors del camp), malgrat la gran diversitat de professions a què dins la menestralia es dedicava el 25% dels nouvinguts (especialment els teixidors, mestres de cases, serradors i ferrers). Aquesta important arribada de mà d'obra procedent del regne de França féu augmentar la població i incrementar l'extensió dels conreus, especialment a la zona dèltica -Sant Boi i Sant Climent-Viladecans.²⁸

Es podria concloure constatant que l'abast migratori que es produí al Baix Llobregat, en el decurs dels segles XVI i XVII, resultà força més colpidor que en altres indrets de la Península Ibèrica, probablement a causa de quatre factors:

1. La proximitat a la ciutat de Barcelona, nucli gran de

tat professional que oferia.

2. La fertilitat de les terres del Delta.

3. El dinamisme econòmic i la diversificació professional que es donaven a les parròquies del nord de la comarca (Olesa o Martorell, per exemple).

4. La influència dels lligams religiosos que exercia l'advocació a la Mare de Déu de Montserrat en aquestes poblacions.

Dossier

NOTES

¹NADAL, Jordi i GIRALT, Emili: *La population catalane de 1553 à 1717. L'immigration française et les autres facteurs de son développement*. Paris: SEVPEN, 1960.

²NADAL, Jordi i GIRALT, Emili: *La immigració francesa a Mataró durant el segle XVII*. Mataró: Caixa d'Estalvis de Mataró, 1966.

³CODINA, Jaume: "La immigració francesa al Delta del Llobregat (1400-1700)" dins: *XXV Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos*. El Prat: CECBLL-Amics d'El Prat, 1985, pàg. 226-371.

⁴CODINA, Jaume: *El Delta del Llobregat i Barcelona. Gèneres i formes de vida dels segles XVI al XX*. Esplugues de Llobregat: Ariel, 1971.

⁵MILLÀS, Carles: "La immigració francesa al Papiol: 1566-1700", *Materials del Baix Llobregat*, núm. 2 (1996), pàg. 85-93.

⁶GUAL, Valentí: "Gavatxos", gascons, francesos. *La immigració occitana a la Catalunya Moderna*. (El cas de la Conca de Barberà). Barcelona: Dalmau, 1991.

⁷DANTÍ, Jaume: "La població: creixement i oscil·lacions" dins: *Història. Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*, volum 4: "Crisi institucional i canvi social, segles XVI i XVII". Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1997, pàg. 72-87.

⁸Cal notar que a partir del Tractat dels Pirineus —7 de novembre de 1659—, es consideren també francesos, els immigrants procedents del bisbat d'Elna-Perpinyà.

⁹Informació mecanografiada i inèdita d'una recerca en curs, a partir del buidatge del Llibre de Matrimonis 1599-1648 que l'autor disposa per ser el director dels Museus de Martorell.

¹⁰BONDIA, Rosa M. i SOLANS, Concepció: *Terra i homes a Begues (Poble mil·lenari)*. Begues: Ajuntament de Begues, 1991, pàg. 29-30.

¹¹FERNÁNDEZ, Iván: "Immigració occitana a Corbera de Llobregat". Treball inèdit, 1995.

¹²LACARTA, Elvira i SALCEDO, Ricard: "Occitans a Olesa (1599-1699)". Treball inèdit, 1995.

¹³LLADÓ, Joan F.: "Occitans a Sant Andreu de la Barca".

Treball inèdit, 1991.

¹⁴MASDÉU, Raimon: *Demografia de Sant Just Desvern*. S. XVI-XVII. Bellaterra: UAB (tesina de llicenciatura), 1992, pàg. 136-138.

¹⁵MILLÀS, Carles: "La immigració francesa...", *Materials...*, núm. 2 (1996), pàg. 85-93.

¹⁶OLIVERAS, Francesc: "Sant Boi, 1625-1660. Una població catalana enmig de les crisis del segle XVII". Treball inèdit, 1995.

¹⁷NADAL, Jordi i GIRALT, Emili: *La population...*, 1960, pàg. 60-62.

¹⁸NADAL, Jordi: "La població catalana als segles XVI i XVII" dins *Història de Catalunya*, vol. IV. Barcelona: Salvat, 1978, pàg. 53-56.

¹⁹Per a més informació sobre altres indrets concrets del Principat, properament es publicaran les Actes del IV Congrés d'Història Moderna de Catalunya que recolliran la comunicació "La immigració francesa a Catalunya (segles XVI-XVII)" elaborada per F. Xabier Gual, Valentí Gual i Carles Millàs.

²⁰SALAS, José A.: "La immigración francesa en Aragón en la Edad Moderna", *Estudios* (1985-1986), pàg. 55-59.

²¹SALAS, José A.: "Migraciones internas y medium-distance en Aragón (1500-1900)" dins I Conferencia Europea de la Comisión Internacional de Demografía Histórica. *Migraciones internas y medium-distance en Europa, 1500-1900*, vol. II. Santiago de Compostela: Xunta de Galicia y CIDH, 1993, pàg. 189-215.

²²CASANOVA, V. i altres: "Aproximació a la demografia històrica d'una comunitat rural: Bellreguard (La Safor), 1624-1705" dins *Estudis sobre població del País Valencià*, vol. 1. València: Alfons el Magnànim, 1988, pàg. 251-263.

²³SÁNCHEZ-MONTES, Francisco: *La población granadina del siglo XVII*. Granada: Universidad y Ayuntamiento de Granada, 1989, pàg. 128-134.

²⁴RABASCO, José M.: "La inmigración a Granada, 1665-1700: fuentes para su estudio" dins *Actas de las I Jornadas de Metodología Aplicada de las Ciencias Históricas*, vol. III. Santiago de Compostela: Confederación Española de Cajas de Ahorros y Secretariado de Publicaciones de la Universidad de Santiago, 1975, pàg. 347-360.

²⁵CODINA, Jaume: "La immigració francesa..." dins *XXV Assemblea...*, 1985, pàg. 226-371.

²⁶CODINA, Jaume: "La immigració francesa..." dins *XXV Assemblea...*, 1985, pàg. 258.

²⁷NADAL, Jordi i GIRALT, Emili: *La population...*, 1960, pàg. 60-62.

²⁸NADAL, Jordi: "La població catalana..." dins *Història...*, 1978, pàg. 53-56.

²⁹El criteri per establir la pertinença d'una parròquia a determinat grup (petit, mitjà o gran) ha estat la quantificació del nombre de focs del recompte de 1553 [IGLÉSIES, Josep: *El fogatge de 1553*. Estudi i transcripció, vol. I. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1979, pàg. 25-26, 170-

179 i 356-383]. Així, les poblacions de menys de 25 focs s'han considerat petites (Abrera, Begues, Santa Coloma i Torrelles); els pobles compresos entre 25 i 45 focs, mitjans (Cervelló, Corbera, El Papiol, Sant Andreu i Sant Just Desvern); mentre que les viles de més de 45 focs serien les considerades grans (Martorell, Olesa, Sant Boi, Sant Climent

i Sant Feliu).

³⁰Tal i com afirma Jaume Codina a "Causes de la revolució demogràfica al segle XVIII: el cas d'una vila catalana" dins Actes del Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya, vol. I. Barcelona: UB, 1984, pàg. 128.

Dossier